

KIRJA-ARVIO

FANIKÄYTÄNNÖT LEIKKINÄ JA TYTTÖYSTEKOINA

SAARIKOSKI, HELENA 2009: Nuoren naisellisuuden koreografioita. Spice Girlsin fanit tyttöyden tekijöinä. Helsinki: SKS. 389 sivua.

Anu Laukkanen

Törmäsin Helena Saarikosken Spice Girls -faniutta käsittelevän tutkimuksen ajankohtaisuuteen hieman erikoisella tavalla mökkeillessäni viime kesänä Turun saaristossa Vänön saarella. Saarella vietettiin heinäkuun alussa Vänö-päivää, joka huipentui iltajuhliin kylätalolla. Ohjelmassa oli muun muassa tanssia ja musiikkiesityksiä sekä yllätysnumero, kun osittain saarella, osittain mantereella kasvaneet parikymppiset Spaissari-fanit tekivät *come backin* suuren maailman tyyliin henkivartijoineen kaikkineen. Kaksi nuorta naista esittivät 1990-luvun lopulla treenaamiaan Spice Girls -tansseja ja tulkitsivat muun muassa kappaleen ”Mama” Spice Girlsin ensimmäiseltä levyltä äitien seistessä lavalla. Spice Girls -faniuden jäljet ja vaikutukset ulottuivat nykypäivään: äitien silmät kiiltelivät liikutuksesta. Sivustakatsojana saattoi vain arvella, millaisia vaiheita äitien ja tyttärien elämään oli mahtunut.

LÄHTÖKOHTIA TUTKIMUKSELLE

Folkloristiikan tutkijan Helena Saarikosken Spice Girls -faniutta koskeva tutkimus osoittaa ajankohtaisuutensa osallistumalla lasten ja erityisesti tyttöjen toimijuutta koskevaan keskusteluun ja ottamalla vahvasti kantaa populaarikulttuurin, viihdetellisuuden, leikin ja lapsuuden suhteeseen, josta näyttää riittävän aina keskusteltavaa muun muassa moraalisen paniikin ja lapsia koskevan huolen muodossa.

Saarikosken tutkimus käsittelee kulttuurisia esityksiä ja esitysjärjestyksiä, sekä yhdistää kiinnostavasti kulttuuristen kertomusten ja kuvausten verbaalisia, visuaalisia,

ruumiillisia, liikkeellisiä ja äänellisiä ulottuvuuksia. Saarikoski tutkii konkreettisia fanikäytäntöjä kuten leikkimistä, keräilyä, tanssimista ja laulamista ja kysyy, miten Spice Girls-faneja oltiin. Miten tytöt muokkasivat omaan käyttöönsä globaalia mediaviestiä? Miten tytöt rakensivat omaa olemistaan, tekemistään ja tyttöyttä faniuden välityksellä tietystä historiallisesta ja paikallisesta tilanteesta? Tyttöys on tutkimuksessa sukupuolen ja ikäryhmän muodostaman sosiaalisen ja kulttuurisen kategorian sekä ruumiillisen kokemus- ja merkitysmaailman leikkauspiste, ei ennalta määritelty olemuksellinen määre. Tyttöyttä ja tyttöyden tekemistä ohjaavat diskursiiviset ja normatiiviset käsitykset oikeanlaisesta tyttöydestä, tyttöysteissä näitä käsityksiä sekä vastustetaan aktiivisesti että muokataan edelleen. Yksittäiset teot taas muovaavat käsityksiämme siitä, millaisena tyttöyden näemme.

Saarikoski käyttää tutkimuksessaan Ulla Lipposen Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa vuosina 1998–1999 keräämää Spice Girls -ilmiötä koskevaa aineistoa, joka sisältää videoita haastatteluja, esityksiä ja havainnointiaineistoa. Lipposen keräämässä aineistossa on mukana seitsemän 7–13-vuotiasta tyttöä. Toinen aineistokokonaisuus muodostuu Kansanrunousarkiston vuonna 1998 järjestämän *Leikkiperinne*-keruun tuotoksista, joissa oli mukana 600 9–13-vuotiaan koululaisen kirjoitusta omista suosikeistaan tai idoleistaan. Näistä kirjoituksista kaikkiaan 75 kirjoitusta käsitteli Spice Girlsia. Kolmas aineisto koostuu kulttuurilehdistössä Spice Girls-ilmiötä käsittelevistä kirjoituksista, jotka ovat pääosin naistutkijoiden tutkimus- ja keskusteluartikkeleita.

Kirja koostuu kahdesta osiosta ja tutkimusta arvioivasta päätösosasta. Ensimmäisessä, varsin laajassa osassa, ”Tyttökulttuurin jäljillä”, kirjoittaja rakentaa tutkimuksensa teoreettista ja metodologista käsitteistöä ja avaa tutkimusprosessiaan hyvin henkilökohtaisellakin tasolla. Ensimmäiset luvut toimivat hyvänä johdantona muun muassa esityksen, performanssin, performatiivisuuden ja esityksellisyyden suhteisiin sekä tyttö- ja leikintutkimuksen kenttään. Saarikoski kiinnittyy sukupuolta problematisoivaan tutkimukseen näkemällä tyttöyden butlerlaisesti performatiivisesti toistettuna rakennelmana, joka esittää luonnollisena sen, mikä on itse asiassa tuotettua sekä hahmottamalla Teresa de Lauretisin sukupuoliteknologian käsitteen avulla näitä tyttöyttä tuottavia tekoja. Tähän liittyy myös kirjan nimessä esiintyvä käsite *koreografia*, joka ei kuvaa pelkästään tanssikompositiota, vaan jota tanssintutkija Susan L. Foster on ehdottanut käytettäväksi sukupuolen performatiivisuuden sijaan. Tässä tutkimuksessa sukupuolikoreografian käsitettä käytetään hahmottamaan vuorovaikutusta tutkittavien tyttöjen ruumiillisten fanikäytäntöjen ja tyttöyttä koskevien normien välillä.

MITEN OLLAAN FANEJA?

Tietyyntyyppinen aineisto esiintyy tutkimuksessa luvuittain aina tiettyjen teemojen kanssa. Ensimmäisessä aineistonkäsittelyluvussa Saarikoski avaa vuoden 1998 idolimaisemaa lasten kirjoittaman aineiston kanssa ja Matti Kuusen arkkityyppeihin perustuvan idolianalyysin avulla. Idolianalyysi toimii luvussa onneksi ”keksimisen menetelmänä” ennemminkin kuin lasten idoleita typologisoivana analyysitapana. Ääneen pääsevät myös pojat omine suosikkeineen, ja hetken odottelin, milloin varsinaiset tutkimuksen

kohteet, Spaissari-fanit, pääsevät ääneen. Luvussa luodaan kuitenkin yleiskuvaa siitä, millaisia idoleita lapsilla on ja millaisia faniuden käytäntöjä lapsilla tuohon aikaan oli. Itselleni luvun tärkein anti on Saarikosken tapa keskusteluttaa lasten kirjoituksia suhteessa julkiseen keskusteluun, joissa naispuoliset fanit esitetään stereotyyppisessä valossa kirkuvana laumana. Joistakin kirjoituksista saattaa aistia omaan faniuteen liittyvää häpeää, mutta toisaalta lapset kommentoivat hyvinkin tietoisesti ja reflektoiden faniuden nautinnollisia puolia, sen leikkimäisyyttä ja toden ja fantasian rajoja venyttävää ulottuvuutta.

Kirjoitettu aineisto on lähtökohtana myös toisessa aineistokäsittelyluvussa, mutta yleiskuvan sijaan Saarikoski pureutuu fanikertomuksiin yksittäisten tyttöjen elämäkokemuksen ja populaarikulttuurin leikkauspisteinä. Millainen on hyvä fani? Mitä on faniuden folklore? Hyvän fanin tunnusmerkkejä ovat yhtäältä järkevyys ja tavallisuus, mutta toisaalta hullaantuneisuuskin voi olla hyvän fanin tunnusmerkki. Hyvä fani hankkii keräilytavaroiden lisäksi tietoa yhtyeestä, jonka avulla voi saada arvonantoa faniyhteisössä. Yksi luvun alaotsikoista, ”Viisi erilaista tavallista tyttöä”, kokoaa kuvaavasti keskeisen fanittamisen merkityksen: Spice Girlsin mediakertomus, ja etenkin tyttöjen omat tulkinnat ja edelleen kehittyvät siitä tarjosivat tytöille yhteisöllisen tavan kokea erilaisia tyttöinä olemisen tapoja, jotka eivät välttämättä tyhjene vaihdettaviin ulkonäköpiirteisiin tai tyyliin. Spice Girlsien kautta hahmotettiin myös tyttöjen välisiä suhteita, joihin kuului paitsi ystävyys, myös riidat ja erot sekä naimisiinmenon ja äidiksi tuleminen vaikutusten pohdinta.

KRIITTISET JA KULUTTAVAT LEIKKIJÄT

Fanien kirjoituksia ja haastatteluita hyödyntävässä luvussa, ”Tyttömausteiden käyttö, kulutus ja nautinta”, avataan kiinnostavasti muun muassa lyhyttä ja ytimekästä fanin lausetta: ”Thailen Spaissareissa rohkeutta, vaatteita, lauluääntä ja kenkiä” (s. 204). Saarikoski lähestyy lausumaa *Girl Power*-käsitteen sekä faniharrastukseen olennaisesti liittyvien äänellisten ja materiaalisten ulottuvuuksien kautta. Faneille tyttövoima on tarmoa, rohkeutta, rajuutta, omavaltaisuutta, itsepäisyyttä ja rajojen ylittämistä. Tyttövoima voi materialisoitua vaikkapa aikuisten näkökulmasta mauttomien kenkien hankkimiseen. Fanittamisen perusteena olevan lauluäänen kautta Saarikoski pääsee kiinnostavasti kiinni kysymyksiin vallasta, kuuntelemisesta, puheäänestä ja laulamisesta fanikäytänteenä. Musisoimiseen ja musiikinkuunteluun liittyvät sukupuolittavat arvostelmat ovat erityisen tiukassa tyttöfaneja koskevissa käsityksissä. Miksi Spaissareiden levyjen mukana laulavia tyttöjä ei nähdä yhtä lailla musiikkia tekevinä kuin kitarasooloja levyiltä opettelevia poikia? Jotkut tutkijat ovat nähneet tyttövoiman emansipatorisuuden lisäksi postfeministiseen aikaan liittyvänä markkinointivälineenä: kun tasa-arvo on oikeastaan jo saavutettu, tytöt ja naiset voivat yksilöllisesti valita, miten he tyttöyttään tai naiseuttaan tuottavat ja siihen liittyvää tavaraa, viihdettä ja palveluja kuluttavat. Fanittamiseen liittyvä kuluttaminen onkin ollut yksi aikuisten vakiohuolenaiheista. Kirjoittaja tuo ansiokkaasti esille lasten keräilyharrastuksen arvoa muunakin kuin kuluttamisena. Keräilykuviin liittyy lahjataloutta ja vaihtamista, jotka osaltaan myös

opettavat vastuulliseksi kuluttajaksi ja vaihtoehtoisten kulutuskäytäntöjen osaajiksi.

Luku ”Leikkejä tyttöjen omissa huoneissa” perustuu 9-vuotiaan Ainin ja hänen 7-vuotiaan sisarensa Hannan haastatteluun, ja käsittelee leikkiä lasten kokemuksen ja heidän tulkintojensa kautta rakentuneena. Leikkeihin otetaan askartelu-mentaliteetilla aineksia monista lähteistä, esimerkiksi Spice Girls -mediakertomus ja elokuvat tarjoavat yhden intertekstuaalisen yhteyden romanssi-ideologian ja satujen prinssin lisäksi. Tarttumalla yksityiskohtaisesti lasten omiin leikkeihin ja niistä puhumiseen haastattelutilanteessa Saarikoski pystyy osoittamaan, että lapset eivät ole ”tyhjiä tauluja” median viestien vastaanottajina, vaan he muokkaavat leikkien aineksista keinoja käsitellä itseä ja myös kontrolloida ja vastustaa aikuisten käsityksiä tytöistä ja lapsista. Rinnastaen tyttöjen sekä intellektuellien tulkinnat Spice Girls -ilmiöstä Saarikoski tuo hienosti esille sen, miten ne limittyvät, mutta myös eroavat toisistaan keinoiltaan ja päämääriltään. Ehkäpä olennaisinta on huomata, että lasten leikissä esitetyt tulkinnat ovat moniselitteisiä ja jäävät osin selittämättömiksi, kun taas tutkijoiden yleinen pyrkimys on argumentoida ja esittää asiansa selkeästi. Leikit ovat kokonaisvaltaisia ruumiillisia elämyksiä, joihin lapsilla on ominainen taito.

SUKUPUOLIKOREOGRAFIAA SPAISSARI-ESITYKSESSÄ

Viimeisessä analyysiluvussa päästään itseäni tanssintutkijana eniten kiinnostavan fannittamisen ilmentymän äärelle: Spice Girls -esityksiin. Aineistona ovat videotallenteet, havainnointi esitysten valmistamisesta ja itse esityksestä, haastattelut ja kotivideo. Tutkija havainnollistaa esityksiä kuvailemalla tyttöjen pukeutumista, meikkaamista ja tanssien liikekieltä suhteessa musiikkiin. Esitystä sekä siihen valmistautumista ja haastattelupuhetta analysoimalla Saarikoski päätyy esittämään, että vaikka esiintyjät ottivat selkeästi jonkin roolin näyttämöllä, se ei eronnut jyrkästi tyttöjen arkiroolista. Spice Girls -tanssiesityksestä ja muista samassa tilanteessa esitetyistä ohjelmanumeroista koostui esityssarja, joka kertoi tyttöjen samanaikaisesta elämästä, vaiheesta jossa siirtyään lapsuudesta nuoruuteen, ja johon liittyi muun muassa tyttöjen välisen kilpailun käsittely. Esitykset ovat sukupuolikoreografioita siinä mielessä, että ne noudattavat tähän esityslajiin liittyviä tyttöyden liikkeellisen esittämisen sääntöjä, mutta jokainen esitys, jokainen liike välttämättä toistaa toisin tuota sääntöä, ja siten muuttaa myös potentiaalisesti käsityksiämme tyttöydestä.

Kirjan viimeinen luku, ”Tyttöjen varhaisnuoruus Spice Girls -faneina”, syventää aineistonkäsittelyluvuissa läpikäytyjä teemoja ja tulkintoja liittämällä niitä laajempiin kulttuurisiin ja historiallisiin yhteyksiinsä. Osio on ainakin minulle ehdottomasti kirjan antoisin: siinä tutkija kertoo muihin tutkijoihin, omiin analyyseihinsä ja aineiston tuntemukseen perustuen moniäänisen tarinan siitä, mistä kaikesta Spice Girls -ilmiössä oli kyse. Aikuisten huolen värittämät äänenpainot, feministitutkijoiden kriittiset äänet ja ennen kaikkea tyttöjen oma tapa luoda leikkiä monista aineksista ja käyttää globaaleja mediakertomuksia tai kaupalliseksi hapatukseksi leimattua vühdettä omiin tarkoituksiinsa muodostavat yhdessä kiinnostavan tarinan, johon etenkin lapsuuden, sukupuolen, leikin ja median suhteesta kiinnostuneiden soisi tarttuvan. Kriittisellä

Anu Laukkanen: Fanikäytännöt leikkinä ja tyttöysteinä

asenteella kirjoitettu tutkimus välttää myös lapsuuden ja leikin romantisoinnin vaarat ja ottaa leikin vakavasti.

Filosofian maisteri, MA Anu Laukkanen valmistelee väitöskirjaansa kulttuurisesta kohtaamisesta itämaisessä tanssissa sukupuolentutkimuksen oppiaineessa Turun yliopistossa.